

הסיפור, אורי פלד, הנושא את אשמת הישארותו בחיים—לאחר הריגת אביו, הת־אבדותה של אמו ורציחתה של חברתו אשר אהב, מנסה להתעורר ולהכות שרשים במצי־אות הישראלית. אך ניתוקו מן הממשות של הקיום וניכורו לאנשים ולאירועים מכשירים אותו ומקדמים אותו לקראת מותו במלחמת־יוני. וכך הוא "פורע את השטר", בלשונה של אחת הדמויות, ומכפר בדמו על חטא הישארותו בחיים.

"ואורי ידע את אשמתו", כותב המחבר, "ידע אשמת שמו שקברו, וידע אשמת גישואיו לאסנת". משפט זה ממצה את עיקרה של העלילה. בין ניצולי השואה מהלכים אנשים רבים אשר במקרה או בדרך נס לא הלכו בדרך כל הקרבנות, ולאחר שחזרו מ"פליגט אושוויץ" הם מנסים לשכוח את מוצאותיהם ומתחברים לחברה. התסביך של חטא ההצלה אינו מעיק עליהם, או שהם מצליחים להתגבר עליו. אורי פלד לא רק שלא הצליח להתגבר עליו, אלא נכנע לו ברצון מתוך הכרה ומתוך היאבקות מועטה. למעשה, הוא חי בטרואמה של השואה ואינו יוצא מתחומה. "ואורי הלא בא מכוכב־לכת אחר", חוזר המחבר ומזכיר "גשכחות", ובכך הוא מסביר את כל תעיותיו הרבות בדרכי החיים.

הגישואים עם חברת־קבוץ אינם עולים יפה; מראשיתם היו גדונים לכשלון. איך יכול אורי לאהוב אשה—הצעירה אשר אהב גלקחה לעיניו אל קרונות־המוות? זכרונה חוצה תמיד ביגו לבין אשתו ומרעיל את היחסים ללא תקנה. הרעות עם ילידי־הארץ נפגמת בגלל אי־אמון יסודי כלפי כל אדם המקנן בלבו של אורי. בחלומותיו הוא שבוי בממלכת־הצללים, ולבו הולך אחר איש העיירה שלו, חייט זקן, המשלים עם השואה כגור־דינו של הבורא, שאין לערער עליו. "מרדו" היחיד של אורי הוא באי־השלמה עם "צידוק־הדין" מסוג זה, אם כי דמות זו, כמו הדמויות האחרות של "היישוב הישן" בסמטות ירושלים, קרובות אליו יותר. הן מזכירות לו את אביו ואת סבו ואת כל יהודי העיירה שהושמדו בשואה. הדבר היחיד שיכול להציל את אורי פלד

גאמר מזדמנת לך "הוכחה". היא לא מזד־מנת, היא שלוחה אליך. אתה שומע את הקול. אתה מנסה לברוח. יחלוף כלעומת שבא, אתה מקווה. אף־על־פי שאתה יודע כי הטיל טיל מבויט, טיל דבק ביעד, אשר ירדפך עד ששיגך. ואתה בורח מפניו. כי אתה מפחד. כי אתה יודע מה יקרה עתה.

יראה גדולה תפול עליך, כמו נגלה לך כי חייך עד כה לא היו אלא הכנה לרגע זה. ושזו מן הידיעות האסורות על בני תמותה. הצצה אל מעבר לפרגוד. ראיית הדברים הנצחיים במסילתם.

ב־בזמן, נוסכת הידיעה שקט סהרורי: אתה אינך יכול לטעות עתה. אתה מופעל. כל צעד יהיה הצעד היחיד הנכון. כי אתה הקטן חלק עתה מן התנועה השמימית. ואין סוף למשמעויות, אין סוף לדרכים הסודיות בהן צעדך הקטן מתרכב עם התנועה הגדולה. גלגלים בתוך גלגלים. אוי, נחצה אתה לשנים; חמוש כוחות על־אנושיים, תאמר לרוץ; להתנפל אלי עשיה. לעשות, להערות, עד כלות הנשימה. בעת ובעונה אחת, אתה עוצר עצמך: לאט לך. משום הגדולה יש לנהוג בזהי־רות, בחסכון, בכל התבונה שברשותך, בכל השליטה. ובעיקר, לשמור על גשימה ארוכה. אלמלא כן יברח הפלא מבזובו. וכל הזמן ידיעה פטלית: זו שירת הברבור שלך. שירה אחרונה.

א. ז.

מותו של אורי פלד

את ספרו החדש של שמאי גולן, "מותו של אורי פלד", צריך לראות במסגרת יצירתו הכוללת, שנושאה המרכזי השואה היהודית. חוויותיו של המחבר משנות ילדותו מאותם ימים נוראים טבועות בתודעתו, וחרישן העמוק מעלה רבדים חדשים של זכרונות העבר המבקשים להתמודד עם ההווה. גיבור

* שמאי גולן: מותו של אורי פלד; עם עובד/ספריה לעם, 1971; 205 עמ'.

ופסוקים, המשמשים היטב עיקר תכליתו. אך כשהוא משנה את טעמו ועובר למשפטים ארוכים, מפסיד הוא את צלילות סגנונו ומגיע לידי ערפול ואי־בהירות. בפרט כך הוא, כאשר המחבר מפליג ב"פלאשבק", כאשר הארת פרשיות מן העבר הרחק והקשה תובעת משנה־בהירות.

כטיפה בים

רבגונית היא אישיותה של מרים ברנשטיין־כהן: שחקנית, סופרת, רופאה שלא שימשה בעבודה מעשית, ולבד מכל אלו—מעמיקת־תפיסה וחריפת־גיתות. מכלול זה של תכונות ואופי מתגלה בזכרונותיה ומוסיף להם מלח ופלפל. ואם נוסיף לכך את הלשון השגונה והחדה של המחברת מספק ספרה חומר־קריאה מרתק ומושך. המחברת מעידה על עצמה שכל ימיה היה עליה לעסוק ב"אילוף הסור־ררת" שבתוכה, וסימנים רבים בכתיבתה אכן מעידים על דינאמיות ותסיסה בלתי־פוסקת.

דמותה של המספרת עומדת במרכזם של הזכרונות, אך הם חובקים הרבה גיאוגרפיה והרבה היסטוריה של האינטליגנציה היהודית בדרום־רוסיה. בבית אביה, רופא וציוני נודע, ספגה מרים את תחושת החופש הליבי־רלי־ההומאניסטי כמו גם זיקה לעניינים הגדולים שהתסיסו את מחשבותיהם של אינטלקטואלים באותם זמנים. גלים סוערים בישרו אז את בואה של המהפכה הרוסית, והאינטליגנציה היהודית והלא־יהודית דימתה כבר לנשום אוויר־פסגות של שיחרור לאומי וחברתי. מרים ברנשטיין־כהן גמנית על חוגים חברתיים אלה, שהספרות הרוסית הגדולה על משמעותה האנושית הפכה להם השקפת־עולמם ומוזן רעיוני.

מכאן נובע אפיים הלבבי והכן של זכרונותיה. דרכה בחיים היתה הרפתקה ממושכת שסבבה על ציר מרכזי אחד, כדברי ע. זוסמן בפסוקי

* מרים ברנשטיין־כהן: כטיפה בים (זכרו־נות); הוצאת מסדה, 1971; עמ' 247.

מהידרדרות גמורה אל סיוטי העבר הוא שירותו בצבא. ראיית הערבים כנאצים נוסכת בקרבו רוח של מלחמה, רוח עצה וגבורה. בהווי הלחימה הוא משתחרר כמעט לגמרי מאימי העבר. משמעת־ברזל שהוא כופה על פיקודיו והכנתם לעשות נקמה באויב משמ־שות לו טעם יחיד ובריא, כביכול, לקיומו. אך אשתו אינה משלימה עם שירותו בצבא־הקבע, ולאחר שהוא משתחרר הוא חוזר ושוקע ביוון־המצולה של תחושות האימה והזוועה של ההשמדה, עד שהוא מוצא את מותו במלחמת־יוני.

העלילה של הסיפור עשויה בהגיון וצורתה מותאמת לחיפושי הגיבור אחר זהותו האבו־דה. יש אחדות בתחנות שבדרך המקשרות ומסבירות את הגורליות הטראגית המלווה את אורי פלד בכל מעשיו ובכל גילוייו. דמויות הבאות מעולמות השואה משלימות את המבנה "הדימוני" של הסיפור, על צדו האפל והטראגי; כמשקל נגדי משמשים אנשי הקיבוץ, העיר והצבא, שתפקידם לנתק את אורי פלד מסיוטיו ולכוונו לקראת השתרשות במציאות. רציפותה של העלילה מוסברת בשימוש באמצעי־כתיבה מודרניים על דרך של "זרם התודעה", שלא תמיד הם עולים יפה. אך עיקרו של הסיפור—מאבקיו של אורי פלד עם עצמו ולבטיו בין שני העולמות—מתוארים בכנות ומתוך ידיעה רבה בנושא ובחומר הראיית שלו.

הדמויות הקלושות יותר הן אלו הבאות מן המציאות הישראלית, שאת תכונותיהן ואפייני מתאר המחבר לפעמים בשטחיות ובאורח חד־צדדי. כאן ההיתפסות לקיצוניות אינה מועילה הרבה ואינה יכולה להיות תחליף להתעמקות הפסיכולוגית, שהיא הכרחית ובלתי־נמנעת. אישיותה של אסנת, אשתו של אורי פלד, ותיאורם של הוריה, חברי הקיבוץ, חבריו בצבא ובחיים האזרחיים, לא מוצו דיים. כתוצאה מכך לא הושג אולי די־הצורך, האיוון בין שני הכוחות, שביניהם מפרפרת נשמתו של אורי פלד, ומבחינה אמנותית, בנוסף לצד העובדתי, הוטל הפור לצד השואה.

על־הרוב משתמש המחבר במשפטים קצרים